

ԼՐԱԳԻՐ ԱԶԳԱՅԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԱՅԼՆ

ԲԱՃՆԱՐԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ամբողջ 31րդ տարեշրջանի (1915 թվական-1916 թվական) բաժնույ՝
գաղթին է 20 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 10
ֆրանկ. ԿԱՆԱԿԱՆ ԲԱՃՆԱՐԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ է 2 ֆրանկ. Թիւրքիայի և Պարսկաստանի համար 1 ֆրանկ. Նամակ կամ գրամ գրկել
այս հասցեով.
M. PORTOUKALIAN

Directeur du journal Armenia
MARSEILLE (France)

ԼԱ ՏԱՐԻ

1915 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1 Դ.
(2.Տ. 1915 Օգոստոս 19)

ՊԱՅՈՒՆՆԵՐ

Խմբագրութիւնը կը կարկ համարի, համառոտելով և կամ մա-
սամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Գարաւար
է զինչպէս ինքն չհրատարակուած ձեռագիրները:
Ծանուցումներ կընդունուին հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Ծանուցման 1 միջակ գիրը 1 ամիսով կարժէ. 1 զխաղիւրը 2 ամիսով:
Les annonces en français et en arménien sont reçues au bureau de la
Rédaction: Place Alexandre-Labadie, 37

ԲԱՅՈՒՆՆԵՐ ԵՒ
ԲԱՃՆԱՐԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

"ԱՐՄԵՆԻԱ"
ԼԱ ՏԱՐԵՇՐԶԱՆԻՆ
(1915 ՕԳՈՍՏՈՍ — 1916 ՅՈՒՆԻՍ)

Ամբողջ 31րդ տարեշրջանի (1915 թվական-1916 թվական) բաժնույ՝
գաղթին է 20 ֆրանկ (4 տոյար ամե-
րիկեան կամ 7 րուբլ և 50 կպկ. ուս-
անան) ամեն տեղի համար, ի բաց ա-
նայ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի.
Եւ կը գրկուի կէս բաժնույրագնով, աշ-
ինքն ամբողջ տարեշրջանին համար 11
ֆրանկ բաժնույրագնով: Կարելի է
բաժնույրագրուի Նաե քանի՝ ամե-
համար որ ուզուի, ամսական 2 ֆրանկ
(40 օկնոյ = 75 կպկ.) հաշուելով, կու-
1 ֆրանկ Թիւրքիայի և Պարսկաստանի
համար:

Թայմի է արդէն թէ անանք որ
Արմենիայի Օմանգուի արձանագրու-
ած են մեր հրատարակած Օմանգու-
կախեան Կանոնադրին համեմատ, ի-
րաւունք կունենան Սրմենիա ասա-
նալա, քանի՝ աննի համար որ ուզեն
իրենց ասացած լրագրի ծրարին մէջ
գրուելով և կէս բաժնույրագնով, աշ-
ինքն ամբողջ չրջանին համար 10
ֆրանկով կամ ամսական 1 ֆրանկ.
Կարելի է նաե Օմանգուի նշանակած
բաժնույրի հասցէին ուղղակի գրկել
Թեթիւր, էՅ 1/2 ֆր. (2 1/2 տր.) բաժ-
նույրագնով:

Տ. ՓԱՐՏԱՆԻՆ ԶԻՆՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

	Ֆր. անգլ.
Ս. Հայ դիւցազնաւորի մը Բ. ապագր.	40
Բ. — Է. (Ապագր.)	
Բ. Թիւրքիայի Հայերն եւ իրենց զոհերները (Գրեց Մ. Ա. Կարսեան)	50
Բ. Եւրոպայի յաղարար (Ա. տարի)	1.40
Դ. Վրս.	20
Դ. Թոմաս Ռոյալիս	20
Դ. Եւրոպայի Մ. Փարսեան եւ իր ամբողջ անասանք- ներն.	15
Դ. Սր արկալալ հայերնաւոր (Պարսկաստանի Յեզափու- րութեան ծագման պատ- մաքիւնը)	1.40
Դ. Սր արկալալ	20
Մարտիկէն զուրս գրկելու փոխի Դ. Կը վճարուի հրատարակողին:	

ԲՈՎԱՆ ԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Տաւապիւր Հայաստան. — Հայաստա-
նի դրուժիւնը եւ Մագլա. — Տրապի-
զոնի Հայերի վիճակը. — Հայ փախըս-
տականների վիճակը. — Պայքարը. —
Վամի Ծովին համար շոգեմաններ. —
Ուսու զորքանակը Թիւրքմանիստանի
մէջ. — Ֆրանսական ռազմականը. —
Տարածուել. — Համալսարանի պատե-
րագր. — Նամակատու. — Ծանու-
ցումներ:

ՏԱՌԱՊԵԱԼ ՀԱՅՈՍԱՆ

(Շար. Կրթ. Թուէն եւ վերջ)

Չուելու արեւելքը

Արեւմտեան աննի մը հետ խօսակցեցաւ
որ Գաւառներու ներքին Կ. Կոստան Եւ-
րոպայի պահպանողական էր այս պարբեր-
ագրագրեան արարագրութեան և աքսորի
գործագրութիւնը: Յիսուսէն մինչեւ հա-
րիւրաւոր աննիք զինուորներու կողմէ
համախմբուելով կը տարուէին երկրին
միւս կողմը: Մերօրինակներ որ ձիւս միւս
հեծած զինուորներու հրամայած արդ-
քայալափոր չէին կրնար կատարել, կը
ձեռնուէին մինչեւ որ ճամբուն վրայ հոգե-
սպառ ինչպիսիս Նամանապէս շատ փափուկ
մանուկներ որ չէին կարող քայլելու սոսկա-
լի տրիպան զինուոր, ճամբուն ելիւրդը
կրնային, մինչեւ իրենց մայրեր ան-
ղքութեամբ շարունակ յառաջ կը մղ-
ւէին, իրենց պղտիկները դարձեալ զըտ-
նելու կարելիութենէն յառաջատու:

Ուրիշ մայրեր ալ որ իրենց բազկաց մէջ
մանուկներ ունէին, շագիւղ անոնց իրենց
աչքին առջեւ մեծնիրը տեսնել և անոնց
կեանքը պահպանելու պէտք եղած անու-
ղք ասալու անկարող ու նաե դաննեք
մի անձանթ անկատարի յանձ-
նելով ճամբուն մէջ կողմը թողելու տաղ-
նալը տանելու անկարող, իրենց անցած
տեղերու հորերուն մէջ կը նետէին ու
այսպէս իրենց մանկիկներու աստուգան-
քին վերջ կուտային զի զոնէ այս կերպով
անոնց անկատարութիւն ճանթ ըլլալու միւ-
թարութիւնը կունենային:

Այս դժբախդ բնակիչները, որոնց ըստ-
աւր մասը Զէյթունէն էր, մեծ մասամբ
երկու տեղ հաստատուեցան. մէկ մասը
ճորճախուս մի չրջանակի մէջ անգաւոր-
ւեցաւ, որ մահաբեր մարտիայի պատճա-
ռաւ մինչեւ հիմայ բնակելու բնաւ յարմար
չէ եղած, մինչեւ միւս մասը պարսից
Ժովանդային վրայ գտնուող այնպիսի կայա-
տարներ վայր մը իրկուեցաւ որ խեղճ գո-
հերը աղաչեցին որ իրենք ալ նախնախուս
չըլլանը զրկուին, սակայն իրենց աղաչան
քին կարեւորութիւն չարեւեցաւ:

Կառավարութեան դատողութիւնը
Այս ասակալի միջոցներուն համար, որոնց

ձեռնարկած են Կ. Կոստան Թուրքիոյ կը
յայտարարեն թէ միմիայն Հայերը մեղա-
դրուի են, կըսեն թէ երբ Տարածուելի վը-
րայ ներկայ յարձակմը սկսաւ, Հայոց
իմաց արեւեցաւ որ թէ Թուրքներուն իրենց
կայսրութիւնը պահպանելու համար ըստ
ոյժերին կեդրոնացած իրենցն ոգտուելով
իրենք ալ ոպատմութեան ելին, իրենց
հետ անխնայ կերպով պիտի վարուին: Այս
աղաքարարութեան մտիկ լըին Հայերը: Այ-
միայն ապստամբեցան և խել մը կարեւոր
քաղաքներու տիրեցին, վան քաղաքն ալ
միտաին, այլ և Ուստիւրուն Կովկասի մէջ
յառաջ մղած պատերազմին օգնեցին:
Կ. Կոստան իշխանութիւնը կը յայտարարէ
որ իրենց համար ուրիշ կերպ մը չկայ բո-
ւոր Հայոց ձեռքէն իրենց ապահովութիւնը
պաշտպանելու: Եւ թէ բոլորը մէկէն
պատժելով, բուն յանցաւորներն ալ պատ-
շտ կը լինին և միւս-միւսայն կարգիւն
միւսներուն կողմէ ալ ուրիշ աղտոտմու-
թիւններ:

Այսպէս արամարանիւր նախ ցոյց կու-
տայ խելքի և գաղտնիութեան պակասու-
թիւն. երկրորդ՝ մարդիկ կատաղելու
անկարողութիւն: Նոյն իսկ իշխան Զաւէն-
լօնէ-Լանկընպէրի որ Գերմանիոյ դեսպան
Պարսն վանկընչոյմի բացակայութեանը
իրը chargé d'affaires Կ. Կոստան հասած է,
ըստ վկայութեան «Թայմզ»ի մասնաւոր
թղթակցին Միդլիմեն քաղաք հեռագրին
Կ. Կոստան հասած ատենը հոն բոլոր վար-
չական ճիւղերուն մէջ տիրող անկանոնու-
թեան և անկարողութեան վրայ զարմա-
ցած՝ իւր կատաղութեան անդեկագրեր
է կարծիք յայտնելով որ ներկայ խառնա-
կութեան առջեւ տանելու մի միակ գաղ-
մանը Թուրք պաշտանավարներու տեղ գեր-
ման պաշտանավարներ գնելն է: Անուշա-
մեր հաստապալու, կիսակիրք կամ բոլո-
րովին անուս և աշխարհի անցազարմին
անձանթ Թուրք պաշտանավարներու ա-
կանջին անուշ չիղար այս Եթէ Թուրքեր
կրէք ումեղ եղած են, այդ Հայերու
գլխաղաղութեան շնորհիւն էր, ասոր
պակասը Թուրք կայսրութիւնը կարտեան
պիտի մղէ և այս անկումը հիմակում նա-
խարարները և անոնց թեւակները իրենց
աչքովը պիտի տեսնեն:

Կ. ՅԱՐՈՒՆԵՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴՐՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ ԱՅԼԻՒՄ

Լանտոն, 12 Օգոստոս 1915
(Շար. Կրթ. Թուէն)

Ա. Լորդ Գրովըր եւ հայկական ջարդեր
Զրաւականանալով Լորդերի ժողովին
մէջ խօսուած ճառերով և կառավա-
րութեան ներկայացուցիչ Լորդ Գրովի

տուած պատասխանով, Լորդ Գրովըր
յուրիս 30ի «Թայմզ»-ին մէջ հրատա-
րակեց մի բաց նամակ «Գերմանիա
և Արեւելք» վերնագրով: Մեծազ-
գեցիկ Լորդի առունձին յանձնարա-
րութեամբն է որ յառաջ կը բերեմ
իր նամակը:

«Կը վախցուի որ Լորդերի մոգո-
վին մէջ Լորդ Գրովին ի պատաս-
խան հայկական վերջին ջարդերի
մասին Լորդ Գրովի պատասխանած
խորագէս նշանակողից և հիմնադէս
ուղիղ խօսքերը պիտի համարեն թիւր-
քիայի բնակիչների ականջին: Սա-
կայն կարելի է որ «Թայմզ»-ի մէջ
ուղ խօսքերի կրկնութիւնը պիտի
գրուէ ումեղ ուղղութիւնը որունք
կը հետաքրքրուին Արեւելեան դու-
ծերով և որունք բախտաւոր են այժմ
ապրելու այն երկրներին մէջ ուր
հնարաւոր է այս լուրերի շրջաբերու-
թիւնը: Լորդ Գրովի հաստատուել ետք
այն զրոյցների ճշմարտութիւնը թէ
«Լոնդոն»-ը ջարդեր և բռնի տեղա-
փոխութիւններ կատարած են Հա-
յաստանի մէջ, աւելցուց թէ նոյն-
չափ ճշմարիտ է նաե որ այդ ոմիւր-
ները սանձաւած չէին գերմանացի
պաշտաններին կողմանէ, որոնց ներ-
կայութիւնը և աղիւցութիւնը կա-
րող էին չափաւորել ժողովրդի տա-
ռապանքները: Այդ պաշտաններ
գէպի այդ երկիր և անոր բնակիչ-
ներ ցոյց տուած են շնահան անտար-
բերութիւն:

Իրեն մէկը որ իր կեանքի լաւա-
գոյն տարիներ անցուցած է Արեւել-
քի մէջ, կը շարունակէ Լորդ Գրով-
մըր, և որ խորապէս կը հետաքրք-
րուի Արեւելքի բարոյական ու
նիւթական բարեկամութեամբ, եւ կը
ցանկայի զօրաւոր կերպով յայտա-
րարել որ օսմանեան կայսրութեան
բնակիչները, իսլամ թէ Քրիստոնեայ,
ոչինչ չահելիք չունին թիւրքիայի
մէջ գերմանական գերակշռութեան
հաստատումով: Այս միայն պիտի ան-
հետանան թիւրքական իրական ան-
կախութեան ամեն երեւոյթներ, այլ
և թէ՛ Քրիստոնեաների և թէ՛ իս-

լաճները պատահաճախ եղող թիւերը. կան վարչութեան յոսկողն թերու. թիւները՝ ոչ միայն չպիտի նուազին, այլ պիտի կրկնապատկուին եւրոպա. կան մի գործարար տարրի յաւելումով որ իր բարոյական երեւոյթներով կը ներկայացնէ Արեւմտեան քաղաքու. կրթութեան նւագործին հիմնադրի գիծերը. Արեւելիներ ինչ գաւա. նանքի կամ ազգութեան էլ սր պատ. կանին, յաւ կընեն եթէ մտածեն ոյգ. կէտերի վրայ:

(Ստորագրութիւն) ԳՐԾՄԸՐ
Անկէջ ի վեր հաստատուող սկսե. ցին երկիւ լուրեր խմբութիւններ. բի, բունի տեղափոխութիւնների և թրքական ուրիշ վարչապետութիւնների մասին:

Օգոստոս 6ին. Ազատական բոլոր թերթերի և մի քանի պաշտօնական. կան օրկանների մէջ երկուսին նոր արհաւիրաց լուրեր՝ հաղորդում հե. զինակաւոր ազգիւրէ մը (բոլոր Գրաւ. աէն՝ ըստ «Manchester Guardian»):

«Թիւրքական գաղանթութիւններ հայաստանի մէջ» վերնագրով տեղե. կադիրը կը հաղորդէ Չէլթունէն և Մարաշէն 28.000 հայերի արտաք. սուժը, որոնք կը զետեղան անտա. նելի կլիմայական պայմանների և իս. լամական շրջանների մէջ, ինչպէս Կոնիա, Կեսարիա, Գասպատունի, Տէյրէ, Զոր և մինչև իսկ Պոլսոյ Յեռայ, տեղեկագիրը կը թուէ բունի տեղափոխութեան, հայերի կալում. ների պրաման և թրքական գաղա. նութիւնների ուրիշ փոստեր, Երկ. բոլոր մասը կը բաժնագակէ վանէն Ալվատեան արքայիսկայաւէն և կա. ռափարիշ Արամէն հասած մի հեռա. գրի պատճէն՝ ուղղւած օր. Բապին. սընին, որով առաջինները ներկայա. ցընելով տիրող թշուառութեան և համաճարակների կատարած ջարդը, օգնութիւն կը խնդրեն: Տեղեկագի. րը կը վերջանայ յիշելով որ ի պա. տասիան վանէն հասած հեռագրին, արդէն փոխադրւած է 400 անգլ. օսկի Ալվատեան սրբազանին և պր. Արամին և կու կը կարգայ անգլիա. կան հասարակութեան, նպատեղու. հայկական կարմիր խաչին:

«Manchester Guardian» որ կը հրա. տարակէ այդ կոչը և հայաստանի քարտեղը, նոյն օրուան թուով (օգոս. 6) կը հրատարակէ նաև մի խմբա. գրական (սա երկրորդն է այս շաբ. թւան մէջ) «Հայաստանի տառա. պանքներ» վերնագրով:

«Եթէ գեռ կան մարդիկ, կըսէ իմ արդրականը, որ չեն հասկնար Հայաստանի մէջ թրքական գաղա. նութիւնների լիակատար անհաւորու. թիւը, անոնք լաւ կընեն եթէ կար. քան այժմ ամէն օր հասնող մանրա. մասնիկները: Ասոնք այլևս ամենափոքր կատարածի տեղ չեն թողուր որ հայ ցեղի հիմնական բնաջնջման համար

կանխատեսւած և անդթօրէն յղա. ւած մի ծրագիրը գործադրութեան արուած է: 1909ի զինուորական օրէն. քով կառավարութիւնը իրաւունք տալու զինուորագրել 18-50 տա. րեկան բոլոր հայեր, և իշխանու. թիւները չաշացան պատուի այդ պատեհութեանէն, ձեռք ձգելու, զի. նախափնջու և, որ որ հնարաւոր էր, սարմեղու հայ արու ազգաբնա. կութիւնը: Յանկարծ ջարդեր սկսե. ցին անպաշտպան գիւղերի մէջ, կարմէ նկատել որ այդ ջարդերը տեղի կունենան ոչ միայն ձեռքի. արեւմտեան Հայաստանի մէջ, որ թէև անարդարանալի, բայց կարե. լի է բացատրել անով որ հայեր օգ. նութեան բազմակ կարկառեցին առ. սական արշաւող բանակներին, այլ նաև հեռուներ դէպի Ներս և Կիլի. կիայի մէջ: Մարդկանց, կանանց և երեխաների լրբենի և անխորհրդա. նութեամբ, ասոնք մինչև անգամ կը գերազանցեն Ազատիւ Համիտի սար. քած ջարդերը: Բայց Երիտասարդ Թիւրքերը չեն գոհացած ասով: Անոնք իրենց նախորդէն աւելի գի.ւային հալածանքի մի ձև ընտրա. են. բունի տեղափոխութեան պատը. ւակին տակ անոնք ամբողջ համայնք. ներ կը տեղափոխեն դէպի այնպիսի գոտաներ ուր կայ գերակշռող մի խումբ տարր, և անոնց տեղ կը հա. տասեն Արաբներ Միջագետքէն և Մուհաճիրներ Պաղքաններէն: Այս պէս, օրինակի համար, Միջերկրա. կանի ծովեզերքի հայերը տեղափոխ. ւած են դէպի Տէյրէ Զորի աւա. դուաները ուր անոնց անյայտացու. մը միմիայն ժամանակի հարց է: Անդթութեան գալով, հալածանքի այս վերջին ձևը իր երկարատե հո. գեղարքով աւելի վատ է քան ուղ. դակի ջարդը:

Ակներե է որ երբ Կոստին հաշու. թեան բանակցութիւնները և հայա. տանի խնդիրը մէջտեղ կը դրուի. Թիւրքեր անկասկած յոյս ունին որ կարող պիտի լինին մատնանշել թէ աշխարհագրականօրէն և ցեղագրա. կանօրէն Հայաստանը այլ ես գոյու. թիւն չունի: Պեսք է յուսաւ որ անոնց բարբարոս միջոցները ոչ մի օգուտ չպիտի բերեն Թիւրքերին, և թէ մի աղք որ կրած է մարտիրո. սութեան վեց դարեր և որ այս պա. տերազմին մէջ կողմնակցեր է ազա. տութեան և քաղաքակրթութեան գաւին, և որ այժմ կը կրէ ամենա. դառն մարտիրոսութիւնը, պիտի ըս. տանայ իր պահանջած իրաւունքնե. րը, որոնք արժանի է ապահովապէս:

(Շարունակելի)
Արշակ ՍԱՃԲԱՍՏԵԱՆ

ՏՐԱՊԵՉՈՆԻ ՀԱՅԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Օգոստոս 25ին Հոռմէն կը հեռագրեն Կեսեկալը:

Մէտաճէրօ լրագիրը կը հրատարա. կէ Տրապիզոնի ընդհանուր հիւպա. տոս Տիար Գոսինիի հետ ունեցած մէկ տեսակցութիւնը որ Հոռմ հա. տած է քաւական օրէ ի վեր:

Ըստ Տիար Գոսինիի, օսմանեան կայսրութեան արդի կացութիւնը յոսահատական է: Միւսլիման և Քրիստոնեայ ժողովուրդները այլևս չեն կրնար աւանդ այդ. միմեկ Գեր. ժանապիւններն են սրկուղ են երկարա. ձգել կայսրութեան հոգեվարքը, իսկ իրենց երկրին օտարներէ գրաւու. մովը արագ խաղաղութեան մը կը ցանկան օսմանցիները: Ժակատա. գրապաշտ ժողովուրդը ապստամբ. լա քաջութիւնը չունի բայց Գեր. մանապիւնները և Միւսլիման և Յա. ձգիմսլիման կոմիտէն կատեն բոլորն ալ:

Սեւոյ հիւպատոսը խօսած է Տրա. պիզոն, Էրզրում, վան, Պիթիա և Սիլիպ վիլայէթների հայերի կրած հալածանքների մասին:

Տրապիզոնի վիճակին մէջ, որ կը գտնուէր Տ. Գոսինի, բոլոր հայերը ժանտարմների ուղէկցութեամբ դէ. պի ներսերը քլած են յունիս 24էն սկսեալ. յետոյ զրկուած են աւելի հեռի բնակավայրեր, Միջագետքի մէջ, Զորս հինգերորդը մեռած են ճանապարհին անլուր անգլմսլիման. ներք են թարկուելով: Բայ հրամանը կ. պալէն եկաւ, կեդրոնական կա. ռավարութեանէն և Միւսլիման և Յա. ուղղիմսլիման կոմիտէն:

Տեղական իշխանութիւնները և նոյն իսկ միւսլիման ժողովուրդները փորձեցին ընդգրկմանալ և նուազեցը. նել զահերի թիւը՝ զանոնք պահելով, բայց ի զուր, կ. պալի հրամանները բազմաթիւ էին և ամէն օք ստիպ.ւեցաւ հնազանդիլ, հիւպատոսը փոր. ձեց միջամտել և սղատել ատնուազն կիները և տղաները Յաղութեցաւ շա. տեր ազատել որոնք սակայն կոմի. տէնէ եկած յատուկ հրամաններին վրայ անոնք ալ միաներին հետ խա. նուեցան:

Անմեղների ճշմարիտ կատարած մը եղաւ այս. բռնութեան անլուր բան մը և յայտնի բռնադատութիւն մ. մարգկութեան ամենէն նուիրական իրաւունքներին:

Կաթպիկ հայերը որոնք միշտ յարգուած են, ի բաց առեալ ջարդի ժամանակները, այս անգամ աւելի գէշ վարմանքի մը ենթարկուեցան քոն միւսները: Տրապիզոն բնակիւղ 14.000 հայերէն, յուսաւորյական, կաթպիկ կամ բողոքական, որոնք եր. րէք խռովութեան կամ անկարգու. թեան պատճառ չեն եղած, կը մնար միայն հարիւր հոգիի շափ հիւ. պատոսին մեկնած ժամանակը, յու. լիս 24ին:

Տիար Գոսինի կը հաւատաւ որ մէկ ամսի ժամանակամիջոցին, ինք ենք. կայ զանուեցաւ ստակալի տեսարան.

ների, անմեղների խմբովին մահա. պատմի ենթարկուելուն հիւպատո. սարանի պատահանների առջնէն կանցնէին հայերի երկար շաբքեր՝ օգնութիւն տղերներով, ինչ որ ան. կարելի էր տալ 15.000 զօրքերի, հազարաւոր օտարկանների և Միւս. թիւն և Յաղութիմսլիման կոմիտէի կազմած կամաւոր խմբերի հսկողու. թեան տակ գտնուող քաղաքի մը մէջ, Արեւումի, արցունքների, ա. նէճքի, անձնապաշտութեան, յաւ. կարծական խելագարութեան, փո. պոցներին մէջ հրացանաձգութեան, գիւղերի և տունների հոգհներին տե. սարանները անկարելի է նկարագրել: Հարիւրաւոր գիտիներ կը գտնուէին փոքրցներին մէջ ամէն օր. կիներ բռնաբարել, տղայներ վերցնել իրենց ընտանիքներէն միայն մէկ չապիկով, տեղաւորել զանոնք նաւակների մէջ և ինքզնուհ ընել Սև ծովի կամ գետերի մէջ, թիւրք տիրապետու. թեան պատմութեան մէկ նոր էջի միջագեղներն են:

Հիւպատոսը յարած է. Էրբը մէ. կը ամիս մը շարունակ ներկայ կը գտնուի ամէն օր այսպիսի սարա. փելի տեսարանների և ինքզնիք ան. կարող կը գտնէ բան մ'ընելու, կը մտածէ թէ արդեօք բոլոր մարդա. կերները, աշխարհի բոլոր գաղան. ները Սիւմպուլ փախած են. նման կատարածներ ամբողջ քրիստոնեա. թեան վրէժնդրութիւնը կը պա. հանջեն: Եթէ գիտնային այն ամէնը ինչ որ ես գիտեմ, այն ամէնը որ ես տեսած եմ աչքերովս ու լսած եմ ա. կանջներովս, տակաւին չէրօք բոլոր քրիստոնեայ պետութիւնները պիտի պարտաւորուէին սոքի ելնել Թիւր. քիաի գէմ, անէճք ազաղակել բար. բարոս կառավարութեան և Միւս. թիւն և Յաղութիմսլիման կոմիտէ. ին դէմ և պատասխանատու համա. րիւ Աւստրո. Գերմանները որոնք կը թողարտեն կամ նոյն իսկ կը հովա. նաւորեն իրենց օգնութեամբ այն. պիտի ոճիրներ որոնց նմանը չը կայ ոչ հին և ոչ նոր պատմութեան մէջ: Անպատմելի ամօթ և վարչանք մ'է այս:

ՀԱՅ ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ՎԻՃԱԿԸ

Իզգիրէն յուլիս 23/5 օգոստոսին հեռագրած են «Հորիզոն»-ին:

«Վանից, Շատախից և այլ վայ. րերից գաղթում են միայն կուի անընդունակ տարրերը: Սրտումը ապագայ անելիքների մասին յարանի չէ:

Վերջանալու վրայ է վանոյ լճից հիւսիս գտնուող հայերի գաղթը: Արժէչիք ես գալիս են, Միւսլիմանք եկածների թիւը հաշոււմ են 40.000, գեռ 20.000 էլ սպասոււմ են: Գաղ. թականների թիւը Բերկրի-Կայե. Ղըղը-Դիզայի ուղղութեամբ հա. նոււմ է սարսափելի չափերի, մինչև 150.000ի: Գաղթականութեան այս մասը շատ աւելի հիւանդներ ու մա.

հայտնաբերել է տալիս: Հայ չկայ: Բո-
խաղ լուսինն միջոցներ չկան:

— Վեհ. Հայրապետին կողմէ իդ-
դիր գաղտնի է խորհել եպիսկոպոս,
փախստականներին ոգնութեամբ հաս-
նելու համար: Ապաղապարհական-
անդամու Բեռնի հիմնադրած են այն-
տեղ: Պատանդը շատ մեծ է:

— Ճանապարհին գաղթականները
բամախեր են երկու մասի: մաս
100.000 հոգի անցեր է Արաղա
որոնց թիվները պաշտպանած են
Անդրանիկը և Գրոն իրենց խում-
բերով և գեներալ Ե. իր զորքով իսկ
մաս 50.000 հոգի Զանգիէն ճանա-
պարհը փոխեր է գեղի Պարսկաս-
տան, թիվները պաշտպան ունե-
նալով Բեռնի և Համադասարը:

— փախստականներին մաս մը
թողադրուած են տեղադրուել Երե-
ւանի նահանգին մէջ:

ՊԱՅԵԱՐԸ

Աշխարհի վրայ ազգեր, ընկերութիւն-
ներ, անհատներ և ամէն տեսակ արարած-
ներ իրենց դոյութեան կոխը ունեցած են,
և իրենց գոյութիւնը պաշտպանելու համար
ալ տակաւին կը կռուին: Բնութեանք որ
քանի կապրի նշովեալ բնականութիւնը,
պատերազմէ խոյս չենք կրնար առն: Հայը
իւր պոյքարը կը մղէ ընդդէմ Թուրք բռ-
նապետութեան որ դարեւան ընթացքին
մէջ իրած էր իր իրաւունքը և պատիւը, և
այս փրկական կոխը որ կը մղենք, մեր
արդար պահանջն է, որուն գարեթէ ի վեր
չգտած է հայ Ազգը և անոր սիրուն վատ-
նած է կեանք, պատիւ և զրամ:

Կը մըցի մինչև վերջ հայ ազգը, իր ու-
ժին շափ ցուցնելու համար աշխարհին թէ
ինք ալ ազգաց շարքերուն մէջ ունեցած
է անցեալ մը, և այժմ կը պահանջէ իր
իրաւունքը զինք հալածող Թուրքէն: Վատ
Թուրքը պատժուի ալ, ամէն բոլոր իր վեր-
ջին լանջէ է որ ի գործ կը դնէ այժմ
Հայաստանի մէջ, բռնաբարելով հայ պա-
տիւր: Թաւանդով հայ ստացուածքը, հու-
րի մասնելով հայ սնանքը:

Հայեր, այս բոլորի գագաթնակէտ ալ
ներ վսեմ պարտականութեան տակ, և
միանալով արձագանգ տուէք քաղաքար
կռուող Հայերու ձայնին, յիշելով անցեա-
լը, զիտելով ներկայն և երկակայնով ա-
պագային պատասխանատուութիւնը: Արա-
նի, հազար երանի այն հայ կամաւորներուն
որ ճանկահայտաւոր մտած կը լուծեն իրենց
զարաւոր վրէժն անիծեալ Թուրքէն, կը
Թաւան անվհատ իրենց տրեւել ի սէր ա-
զատութեան: Այս շարքին զուրս եղող
հայ երիտասարդներուն հրաւեր: Թող պալ
մը օրինակ անեն չորս հզօր պետութեանց
քաղաքի գաւակներէն, որ ձգած են իրենց
հանդիստ կեանքը: վաղած գնացած են
զինուորական, պաշտպանելու համար
իրենց հայրենիքը, անթիւ կորիւններ իւր-
ւած են իրենց սիրելեաց ծոցէն և դացած
են կուրծք զնեւ գոռացող Թուրքներու
զէմ, տապալելու համար իրենց սպանա-
ցող բռնակալութիւնը, ոգևորուած այն
խաւաղով թէ վաղը կամ միւս օր յայթա-
կեան գրոշին տակ պիտի վայելին ազատ
կեանքը:

Պանդուխտ հայ հաստատմանը, դուք որ
նիւթապէս աւելի ազատ, օրոշ ու նպաս-
տաւոր գիրքի մէջ կը գտնուիք քան թէ
այն դժբաղդ ճանկահայր որ ցաւերով մը
խոցող հայրենի օճախին մէջ այժմ ենթա-
կայ է աներկակայնի վիճակի մը, զԹուրք
անոնց ազդեցութիւնը Թաւան արցունքին և
հասէք օգնութեան ամէն միջոցներով:

Հայեր, հաւաքուեցէք հայ պահանջին
չորս և համագործակցէք որ ներկայ տարեթիւ
և հուրերէ ազատուող Հայք պիտի ապրին
նոր արշալոյսով մը: Մենք պէտք է վա-
ղենք մեր սպաննացող բռնակալ Թուրքին
զէմ և փշթենք հինգ դարերէ ի վեր մեր
վրայ ծանրացած չղթան ու վերակոծող,
նենք մեր նուիրական հայրենիքը շնորհիւ
չորս հզօր հայասէր դաշնակից պետու-
թեանց:

Սուրեն ԱԳԱՄԵԱՆ
Անի-Պէլ-Ապրէս (Ալեքսի)
15 օգոստ. 1915

ՎԱՆԻ ԾՈՎԻՆ ՀԱՄԱՐ ԾՈՂԱՆԱԿՆԵՐ

Մասկուաի Հայերը վան քաղաքին
նուիրեր են մէկ շոգենու և Թիֆ-
լիսի կենդր. Բիւրոն ալ 2 շոգենու
որոնք մինչև իդդիր տարուած են,
անկէ վան փոխադրուելու համար:

**ՌՈՒՍ ԶՕՐԱՐԱՆԱԿԸ
ԹԻՐԻԲԱՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ**

Պետրոգրադ, 27 օգոստ.
Ռասենի հովտին մէջ մեր զօրքեր
առին Գըզլարտաղը: Վանի ուղղու-
թեան մէջ ընդհարումներ մեր յա-
յաստապատհաների և Թիւրք զօրքե-
րին միջև:

ՅՐԱՆՍԱԿԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՅՐԷՆ

Ամբողջ գիշերը, մինչև 12, ամէն
զգուշութիւններով կամաց կամաց
քաշիչէ յետոյ, հասանք հանգստեան
խրամատներին (tranchées) մէջ: Թըն.
դանթի որոտընդադար էր փրան.
սակուն 75ին ձայնը աներկակայնի
կերպով կը պատուէր օդը, երբեմն
տեղ տալով իր աւելի խոշոր եղբայր-
ներէ՝ 105ի կամ 120ի ձայնին: Թը-
նամիէն ուղիղ գծով (à vol d'oiseau)
1.500 մէդր հեռու էինք և անոր հը-
րացանի գնդակները անդադրում
վրձնացում մը կանցնէին մեր գլխու-
րի վրայով, ծաւերին վրայ գարնե-
լով երբեմն փայտ կտրելու ձայն կը
հանէին, կարծես թէ ծաւը կը
ճվար: (Կարդացիք վերջերս զըր-
ւած յօդուած մը ծաւերի վերքերի
մասին. շատ ծաւեր գնդակ տալցած
լինելով կը մեռնին եղեր): Մեր տեղը
որ ... ի մաս էր, փոքրիկ բլուրի մը
գագաթին ետեւն էր ուր գնդակնե-
րը չէին կարող հասնել: Իսկ թնդա-
նթի ուսմբեր տալին անգին կի-
նային ոչ յաճախ, օրական 10-12
հատ: (Թնդանթի մը այս պարագային
նշան կառնէ ընդհանրապէս հակա-
ռակորդ Թնդանթին վրայ հիթէ կա-
րողանայ տնոր տեղը նշմարել որ
շատ դժուար է, հողին տակը թույ-
ւած են):

2.3 օր ուղիղ մնալէ յետոյ, երե-
կոյեան ժամը 5ին ճանրայ ելանք
... ի առաջին գծի խրամատները եր-
թալու համար: Այդ ժամանակ բեռ-
ները նեղ ու բարձր կը կապեն ու-
սերին վրայ. նեղ՝ որ միջնուղիներէն
(boyaux) անցնել կարելի լինի. իսկ
բարձր՝ որ եթէ առաւ մը պայթի

մօտերը, գէպի գիտինը կը նետուին
ու ծրարը գլուխն ալ կը պաշտպանէ:
Միջնուղիներէ անցնելը ամենա-
գժուար ու յոգնեցուցիչ բանը կ'ա-
ր տեսած էի: Եթէ օխտը ճանրայ-
ներէ անցնէք այնպէս որ իրարու
պատահինք վրայ իջնող պոնդերի
հետ (2 կարեւի չէ անցնիլ), շատ վտան-
գաւոր կը լինի այդ զի հիթէ թշնա-
մին հատկեալ որ վերադարձուցում
(relève) կ'ընեն, ուղիղի կ'առգէ (at
tower) ճանրայները:

Վերջապէս, գրէթէ մութ առեւ
հասնէք (ճանրան անդադար զիկ-
պի կ'ընէ այնպէս որ եթէ տեղ մը
առաւ մը պայթի, կտրուելը չեն
երթար ամէն ճանապարհին վրայ):
Ամէն մէկին որմամակ (creneau) մը
նշանակուեցաւ: Եւ պատիկ ծակէ մը
պէտք էր որ 2 հոգի փոխն ի փոխ
գիտէին թշնամին: 6 հոգի որմէ մէ-
կը ետ էի, մասնաւոր տեղ մը գրին
ուր անդադար առինը հրացանին
անցալցած պէտք էր պատրաստ գրու-
նալի գիծադրելու: Եթէ յանկարծ
այդտեղէն յարձակէին: Մեր զըտ
նուած տեղին մօտ ծակ մը կար ուր
նախ պէտք էր սողալով մտնել, խելու
համար թէ հողը կը փորեն միւս
կողմէն մեզ գէմ ախան լանտու-
(miner) համար: Մութ առեւ հա-
սած լինելուս պատճառով ոչ ոք զի-
տէր թէ այդ ծակը ուր կը տանէր:
ուստի պաղաթին մէկը լինելով են
մտայ ու ամբողջ գիշերը լուսցուցի
ակունջս ցիւխին մէջ և ամբողջ ուշա-
գրքութիւնս լարած սրպէս զի շիտակ
կերպով լսեմ և ի դուր մարդ շար
թընցունեմ: Պէտք է ըսել որ զի-
րին բան չէր. այս մէկ գիշերուայ
մէջ միայն ունկնդրոցին (poste d'écoute)
վրայ 500ի շափ արտաձիգ (projectile)
լինելու, գնդակ կամ առաւ. հողը ու
մէն կողմէ կը փլէր և չգիտցողի մը
համար դժուար էր հասնելու որ կը
փորեն թէ պայթիւններէն կը փլի:
Առաւտեան ժամը 2ին գարեղենը (որ
առաջին անգամ մեր ազգականակաւոր
կազար) հարցնել տուաւ: Ինչ թէ
բան մը կը լսեմ. — Ոչինչ, պատաս-
խանեցի: Աւելի փտահ լինելու հա-
մար՝ վարժ ճանչցուած ուրիշ մէկն
այ իմ տեղը զրկեց լսելու. սա յետ
եկաւ տարափահար ընելով թէ առ-
րող թակը փորուած է արդէն: Ես
պնդեցի որ իր սրտի բարախումբե-
րին հետ չփոթեր է ինչ որ փորձեր
էի երբ ձախ կողմի վրայ կը պառ-
կէի: Ամբողջապէս զինուորական ճար-
տարապետութեան (génie) սպաններ
ու մասնագետներ կանչուեցան որոնք
ինչ իրաւունք տուին: Հետեւալ ամ-
բողջ օրը անցաւ հրացանաձգու-
թեամբ ու երբեմն ռմբակոծութեամբ:
Երկկողման ժամը 5ին թշնամին ըս-
կըսաւ կատարեալ կերպով ռմբակո-
ծել մեզ այնպէս որ ժամը 8 լ 2ին
հեղեղի պէս կ'իջնէր միջոցեւ մեր
թնդանթներ (որոնք քանի մը քի-
լոմէր հեռու են քայք հեռախօսով
միացած) կը մնային լուս: Մենք ու
զադրեցուցինք հրացանաձգութիւ-
նը, վախճալով իսկ ճեռնառումը նե-

տել քանդի հազիւ 20 հատի շափ
ճաշած էր և պէտք էր պահել
նշանամակին (critique) բոլորին հա-
մար: Երեսնապետին (sargent) հետ
իրարու երես կը նայէինք հարցնե-
լով թէ ինչպիսի լինի ասոր փեղծը:
Սիւրդ և ըսել որ մեր սպանները
այդտեղ չէին: Յանկարծ թշնամին
կրակը աւելի ևս սառնակալու: Ուն-
կընդրոցին մօտիկ որմամակին պոհ-
նորդ զինուորը գուրս ելաւ իր տե-
ղէն, ըսելով թէ աւելորդ է կենալ:
ալ ոչ բան մը կը լսեմ, ոչ ոչ կը
տեսնեմ: Երեսնապետին ըսի թէ չէ
կարելի պարապ ձգել ու երեսին
տեղը մտայ: Հազիւ գիտատեղէն էի
որ հասարեալ փոթորիկ մը սկսաւ
իջնել մեր գլխին: Գժուար է երես-
կայիլ. առաւ, ճեռնառումը, ակունա-
ռումը (torpille), նռնառումը (grenade),
դնդակ, պայթուցիկ գնդակ կը տե-
ղային անձրեւի պէս, ամէնք ալ հաս-
կըցանք թէ յարձակումի մը հա-
խաղիկուն էր այս: Ետեւ խրամա-
տին մէջ «Թառա՛ն» ձայնը լսեցի:
քովս առաւ մը կար, նետեցի գէպի
թշնամին: Այդ ժամանակ լսեցի որ
հետեւ մերկներէն առաւ չփոթուած
կը քոշուէին գէպի յետ: սխալ ուղ-
ղութեամբ մը, կրակի տարափի
տակ: Յատկեցի խրամատին մէջ:
տեսայ որ հրացանս անհետացեր էր:
չփոթութեան մէջ մէկը վերջուցեր
տարեր էր և ես ճաշած էի անգին,
միայն տատահարուած հան աւրճանա-
կովս որմէ 2.3 փամփուշտ կրակեր
էի արդէն: Լուս կը լինէր ուղ-
տուն, գիտատեղէն գարս երեւու-
մամանակ: Թշնամու կրակը այն-
չափ կը տեղաւ անձրեւի պէս որ ա-
կամայ, բնագործէն, տնձրեաց մը
բռնաւ: շարժում (geste) ըրի...

Խրամատին մէջ հետեւեցայ ըն-
կերներու: Կային որ այնչափ չփոթ-
ւած էին որ չէին կարող իրենց ու-
նեցած փամփուշտներ ծրարները
շատ շատ քակել: սկսեցի մէկին միւ-
սին կեցունել, փամփուշտներ բաժ-
նել, վերադարձներէն հանել միւսնե-
րին տալու համար և կամաց կամաց
կրկին բարձրաձայն քաշալերել որով
սկսան սիրտ առնել բոլորը ու վե-
րադառնալ մեր տեղը:

Տեսարանը անկարագրելի էր: ամէն
կողմէ պայթիւններ. մեր հրացանա-
ձգութիւնն ալ սոսկալի գարձած էր:
24 ժամ ինչպէս հրացան մը տն-
ցաւ ձեռքս որ տեղ մը ինկած էր:
Երկնքին մէջ առաւելորդ սուրբով ու
փայլելով կանցնէին միջոցեւ դոյն-
զգայ լուսաւորող հրթիռներ (fusées
éclairantes) սոսկալի հրախաղի (feu
d'artifice) նման կը լուսաւորէին մեր
բոլորտիքը ցերեկուայ պէս:

Թանկարծ 75ի ահուկ ձայնն ալ
սկսաւ խաղին մէջ խառնուել: Թը-
նամին կրակը դադարեցուց. երկնքին
մէջ եռագոյն հրթիռ (fusée) մը ելաւ
որ իր պարտութիւնը կաւետէր մեզ:
Il était temps! մեր քովս ալ ոչ փամ-
փուշտ ոչ առաւ ճաշեր էր:

Ամէնք ալ մեր տեղերը նորէն
բռնեցինք և ալ ոչ մի ձայն չէր

լուսեր. այդ ատեն մեր գաղտնի ի տեղակալը (lieutenant) անցաւ հետեւեալ և մտնելու մէջ ձեռքս սեղմեց, Je suis content de vous ըսելով: « Ես առաւել ապահովեցի, բայց ա՛յ փամփուշտ չունիմք: Բանի մը բազմ, յետոյ, լուս կերպով, գրէթէ սողալով մեր հասկէն կանցնէին փամփուշտ կրող զինուորներ բոլորին առատօրէն բաժնելով:

Ըստ եկաւ թէ ուշագրութիւն, մի հաստատօք այս լուսեան, նոր յար. ձեռնով պիտի լինի: Իսկապէս քառորդ ժամ յետոյ նորէն սկսաւ ռումբակոծութիւնը առաջինէն աւելի սարսափելի կերպով: միգրայտօգներէ ահագին բամբակներ և խոշոր թնդա. նօթի ուռմանքի պայթիւնը՝ կարծես թէ ամենքս մէկէն օդը պիտի հանէին: Այս անգամ մենք ալ կատաղի կերպով պատասխանեցինք և թշու. մին նորէն չկրցաւ յաջողանալ յար. ձեռնով:

Ամբողջ գիշերն արթուն անցուցինք: Միւս օրերն ալ անցան նայն. պէս անդադար հսկողութեամբ, հը. բացանաւ զոգութեամբ ու ուժեղութեամբ, երբեքս երբեքս հանդիստ. ներսով:

Մի անգամ կը գիտէի երբ յան. կարծ Գերման մը տեսայ որ իրենց խրամատէն դուրս ելաւ մինչև մէջքը և անհետացաւ: Երկու րոպէ յետոյ նորէն երեցաւ երբ ցտակեցի հրա. ցանին վրայ: Գրգ վաթմանակի (sec. line) տեղեկացաւ (պա մէկս սպառնալով ամենաքաջը հանդիսացաւ), բաւ. թո՛ղ, թո՛ղ, աւելի լուս է օտարով, անոր քովը գտնուողն ալ կը զար. նուրի: Ու խոշոր ուռմը մը նետեց ձեռքով: Այդ գէպքը նոր կառի նշանն եղաւ: Թշնամին ուռմով պա. տասխանեց ու տարով երեկոյն ան. ցաւ տղպէս, իրարու ուռմը նետե. լով ձեռքով կամ թնդանօթիկներով (crapouillot): Այդ ատեն մարդ աչքը չօրս պէտք է բանայ: Երբ ուռմը օդին մէջ գէպի ալ կամ գէ. պի ձախ երթայ, տեղի անշարժ կը կենան: Իսկ եթէ միտք գայ, ալ կամ ձախ կը վազէս կատարողի (pare-éclats) մը հետ ու կը պատկիս եթէ կարելի է:

Այդպէս անցուցինք 5 օր և 5 գիշեր: մեր վաթմանակի մէջ 12-15 դի. բաւար եղաւ զլինը, իսկ մէկ մահ:

Գալով մեր ունեցած կենսաքիմիայտ գծուար է. տյտեղի հոգը՝ կարծես թէ մարմիններով թխտած է. ամէն տեղ որդնուած օտք մը, զլուս մը, թե մը գուրս կընէ և ամէն առա. ւում հիւանդապահներ (infirmiers) կանցնին, գորշահատութիւնը մութ. րոպ նի թեր (désinfectants) սրկելով: Զանգերը խոշոր խոշոր, սե ու կա. նաչ, ամէն տեղ կը պտրտին ու եր. բեմն կենսաքիմիայ գոչելով կը հա. մեմեն մեր կերակուրները: Ասոր հա. կառակ՝ տարէն հիւանդս թիւն գրէ. թէ չկայ:

Զրանացի հոյ զլուսը մը

ՏԱՐՏԱՆԷԼ

Աթէնքի լրագիրներին եկած հե. ապիրները կիմացունեն որ կոիւք կատարար կը շարունակուի Գրի. թիւի և Արիպպուրնուի կողմերը:

Այդ լրագիրն ընդծովեայ մը առ. ցած շարաթ ընկղմեց և թիւքական նաւեր որ լաբաքիէն կալիբոյի զօրք կը փոխադրէին:

— Միդիլինէն կը հեռագրեն օ. գոտտ. 25ին թէ Թիւրքերը որոնց օգնական նոր զօրքեր հասած էին, յարձակում մ'ըրին վերագրաւոր. համար Գրիթիւի մոտակայները յին. ւած իրենց խրամատները որ վերջերս իրենց ձեռքէն առնուած էին. բայց նորէն յետ մղուեցան:

Կիմացունեն որ զաշնակիցները թեթեւ յառաջացած մը ունեցան Սուվլուի ծովագերքին վրայ:

— Այդ լրագիրն զօրաբանակի ձախ. թիւը հիւսիսային մասին մէջ նոր յա. առջիմութիւններ աւելեցաւ. 800 մէգրի չափ խրամատներ առնելով Թիւրքերէն:

ՀԱՄԵՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ

Ռուսները կանոնաւորապէս կը շա. րունակեն իրենց նահանջը: Իրենց վերջապահ զօրքեր կատաղի գիմա. գրութիւններով Գերմանները յոգ. նեցնելէ և անոնց բաւական կորուստ.

ներ պատճառելէ յետոյ, երբ ուս. զօրաբանակը բաւական հեռացած է ապահովապէս, իրենք ալ կը թողնեն քաղաքը և կը հեռանան, զայն գրէ. թէ աւերակ դարձնելէ յետոյ, Այս. պէս Գերմաններ գրաւեցին Պրէտ. Լիցովսկի և Օսովիէց քաղաքները և զուցէ գրաւին նաեւ վիլնա, կրօնա և Պիլիսոպօք քաղաքները: Բայց չպիտի կրնան իրենց նպատակին հասնիլ, այն է ուսական զօրաբանակը չըջապա. տելով գերի լուծել: Քաղաքներ գրա. լելով չէ որ թշնամին յաղթուած կը լինի, այլ թշնամին զօրաբանակը ոչնչացնելով, Ռուս զօրաբանակը երբ անողորմ մնացած է, կրնայ քիչ յետոյ նպատատուր հանդամանքերի բերմանքով և իր ուսական թիւք ու երկնելով միտաին տրչուել Աւրս. արիւսի և Գերմանիայի վրայ երբ ա. նոնց առատօրէն գործածած ապ. մանիթիւնն ապտած և զօրքերն ալ նուազած կը լինին: Կերիթի թէ մա. մանտկը մտնեցած է զաշնակիցներին նպատատուր նոր հանդամանքեր երկան գալուն և այդ միջոցին Ռու. սիան ալ իրեն համար ապահով և կորիստ գիւրքեր բռնած պիտի լինի: Ռուսիս բաւական թաւով զօրքեր սկսած է կեդրոնացնել Պիտարուպիտի սահմանները և Պո. քովիւսի մօտ ուր ուսմէն զօրքերը պիտի կրնան աջակ. ցիլ իրեն:

Այդ լրագիրն նաւատարմից մը, 40ի չափ յաճանաւերէ և հակադարձի. լաւաւերէ քաղկացած, օգոստոս 23ի

երկուշաբթի առաւում ուժեղութեամբ մէկ պրիւկը և պէլմական ծովագրը, մեծ ֆլուսներ հասուց Գերմաններին: Զէպրուկի մէջ գտնուած բոլոր զոր. ծարանները որոնք գերմանական ընդծովեայներին կը քորական ոյժ կը հայթայթեն, քորաքանդ եղան: Ռուսական մի. քան ուսգին էր որ Սիւիսի (Հորանտա) մէջ տունները կը սարսէին և ապակիները գրէթէ ան. դադար կը շատչէին: Քիւսքի մէջ, ինչպէս և Հէյոլի մէջ գերմանական հրետանի երէն շատերը ֆլուսուելով անդործածելի դարձան:

Խաղաղիւնները օգոստ. 28ին գրա. ւած են Սիւս. Սիւստան (ծովէն 2.185 մէգր բարձր) որ խաղաղիւնների Մօն. դէ. Սալուպիտի գիւրքին կիշխէր: Աստրիպիւնների կատաղի գիմա. գրութիւնը անյաջող եղած է: Գար. սօի կողմը խաղաղիւնները յառա. ջաւով գրաւեցին մի քանի խրա. մատներ որոնք աւստրիպի զօրքերի գիւրքներով, գէնքերով և միմեքքով լցուած էին:

Գերմանացիներին կատաղի ջանքե. րը Արկանի մէջ յառաջանալու համար միշտ ի գուր կանցնին: Զրանացի զօրքերի կարծքերը իբրեւ անյաղ. թելի պատուար մը կանգնած են անմեց գէմ:

Թիւրքիպպուկար համաձայնութեան մը զրոյցներ սկսան չըջիլ բայց չհաստատուեցան: Պուլկարիա գեռ. անորոշ կացութեան մը մէջ կերեայ:

ՆԱԽԱԿԱՆՈՒԹ

Լոնտոն Կ. Յ. — Մեր ճանապար. հորդ բարեկամի թղթակցութիւնը որ հրատարակուած էր Արմէնիայի յուլիս 28ի թուին մէջ, ստուգեցինք որ բոլորովին ճիշդ է, բացի մէկ կէ. տէն: Վարդապետի պատարագը Մանչեսթրի հայ եկեղեցիին մէջ եղած է և ոչ թէ Լոնտոն: Ինք ճա. պարհոգը իր թղթակցութիւնը Լոնտոնէն գրած էր պատմելով Ման. չիւթրի և Լոնտոնի մէջ տեսածնե. րը և իմացածները երկարօրէն որ մենք կրճատելով հրատարակեցինք և մեր այդ համառօտագրութեան մէջ սպրդեր է այդ միակ սխալը:

ԵՄԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ԵՄԱՆՈՒ ԳԻՐԲԵՐ

Արմէնիայի խմբագրատան մէջ ծախու. կը գտնուին ի միլի այլոց, և հետեւեալ գիրքերը, որոնց արժէքները նշանակուած են իրենց տալիս:

Մարտէլլէն գուրս գրկելու ճանապար. համաքը գնողին վրայ է. օւստի հաչ. րի գիւրսութեան համար կը նշանակենք թէ Մարտէլլի մէջ ծախուելու գինը և թէ փաստով ուրիշ քաղաք գրկուելու գինը: (Այս վերջինները փակագրի մէջ գրուած. ներս են: Արմէքը կանխիկ շտապ. ւած գիրք չըրկուի: Արձանագրուած (re-commandé-registré) ծրարով ստանալ. ուղղակից պէտք է 25 անգամ աւելի դր. կին իւրաքանչիւր ծրարի համար որ 2 քի. լոն տալի պէտք չէ կշտ:

ՁԱՆԱԶԱՆ. 2-ր. ԱՏԱՄ. ԻՍ ԹԵԼԵԳ. ԴՐ. Զայկ-Արամ Բիպարեան-Արքուկէնց. ՍՐՏԻ ՄՐՄՈՒՆԵՐ. Զայ բանաստեղ. ծախուելու ֆրանսերէն քարգմանա. րեամբ. հեղինակի լուսանկարով: Գինն է 2 ֆրանգ, հոլանտական թղթի վրայ ապագրուած 2 ֆր. և 50 սնդմ. Ստանալու համար գիմել հեղինակին 15. rue Jean-Goujon, Paris: Կարելի է ստա. նալեալ Արմէնիայի գրասենեկէն Մար. սէյի մէջ: (Մարտէլլէն գուրս գրկելու համար 2.10 կամ 2.65):

Կ. ՊՈԼԻՍ (Գեղարտիպ հրատարակու. րին մէջ որ կը պարունակէ 2. Ս. Երեմիանի յուշերն ու ապագրութիւննե. րը, 1909-1912ին գրուած: Զարգարուած է 120ի մօտ պատկերներով որոնք կը ներկայացունեն պալական տեսարաններ, չէնքեր, հայ ու օտարագրի անձեր և այլն: Կ. պօլիս իր բնական գեղեցկութիւններով և ինչ ինչ հրաշայի չէնքերովը աշխարհի չքնադագեղ մէկ վայրը համարուած լի. նելով, շատ հետաքրքրալարժ կը լինի անշուշտ Կ. պօլիսի ընթերցումը, մանա. ւանդ որ քիչ տառնէն գուցէ տառնց հեռ. քերը միայն մնացած պիտի լինին: Գինն է 5 ֆր. և 50 (6 ֆր.):

Եղովթոս Յոյն երեկելի առակախօսին կենսագրութիւնը և իր 300է աւելի իմաս. տալի, գրօցուելով և կրթող առակները կը պարունակէ: Ամէն մէկ առակի վրայ անոր բարոյական իմաստը գրուած է թէ՛ գրա. րար և թէ՛ աշխարհարար երկու տող ստա. նաւորով, առակին տակն ալ աշխարհարար գրուած խրատական բացատրութիւն մը և գրաբար 8 տող ստանաւոր: Առակները բա. ցատրոգ քաղմութիւ պատկերներով դար. դարուած է: Կը քաղկանոյ 540 երեմներէ. բաց ի պատկերներին յատկացուած երես. ներէն: Գ. ապգր. 2 ֆր. և 30 սնդմ. (2.60):

Հ. Ս. Երեմիան. Ապագրի զ քիւ. դ. ալ լու շուէ: Տպագր 1913: Ա. շարք. Լ. Արայան, Մ. Մամուրեան, Հ. Ս. օն Բագրատունի, Կարեղին եղ. Սրուան տեսնց, Խրիմեան Զայրիկ, Խ. Միտաքեա Ռ. Պերպէրեան, Գեռ. Եղ. Հիւրմուզի: Սեղրակ Տէր Սարգսեանց. 2 ֆր. և 40 սնդմ. (է. 2. 80):

Ն. Կ. շարք Միտրոպ-Մալաոց, Զայ աշուղներ, միջնադարեան գրականութիւն: Յ. Զանկեան, հոգեւունջ գրողներ, Նար. պէյ, Ա. Զայկունի, Տիկին Մ. Սիւնեան, Տերայեց, Յ. Պարոնեան: 2 ֆր. 40 (է. 2.80):

Ն. Կ. շարք (Տ. Գաբրիէլ Պատկա. նեան, Հ. Ղ. Ալիշան, Խաչատուր Աթա. վեան, Թովմաս Թէրզեան: 2.40 է. 2.40):

Ն. Յ. շարք (Լիլիա Տէմիրճիպալեան, — Արփիար Արփիարեան, — Նահապետ Ռուսեան, — Պետրոս Գուրեան. 2 ֆր. 40 (է. 2.80):

Ն. Կ. շարք (Գրիգոր Ռաեան, — Մը. չըրի: Պէլիքթալեան, — Երեմիա Յով. սէֆ Շիշմաեան, — Արապեան Զէթե. մեան: 2.40 (2.80):

Ն. Կ. շարք (Բաթթի, — Պերս Պոռչ. եանց, — Սմբատ Եւհուգի, — Դադա. խեանց): 2.40 (2.80):

Ն. Կ. շարք (Կոմառ. Բաթթի, — Այվազեան Արաշաճ, — Մանուգեան Տիգրան, — Անէմեան Սիւրիշ, — Իսա. Կակեան Ա. — Աղանուր Ինտարիա, — Զարգարեան Ռուբէն, — Զերադ Սիւնա. լէ. — Բալանթար Ա. — Պարթե. ւեան Սուրէն, — Զահրայ Դրիգոր, — Տիւնափ Սրուէի, — Յ. Ա. Կիւր, — Ոսկեան Կարապետ, — Շիրմանդաղէ, — Սեթեան Յովհաննէս): 2.40 (2.80):

Ն. Կ. շարք (Կոմառ. Բաթթի, — Այվազեան Արաշաճ, — Մանուգեան Տիգրան, — Անէմեան Սիւրիշ, — Իսա. Կակեան Ա. — Աղանուր Ինտարիա, — Զարգարեան Ռուբէն, — Զերադ Սիւնա. լէ. — Բալանթար Ա. — Պարթե. ւեան Սուրէն, — Զահրայ Դրիգոր, — Տիւնափ Սրուէի, — Յ. Ա. Կիւր, — Ոսկեան Կարապետ, — Շիրմանդաղէ, — Սեթեան Յովհաննէս): 2.40 (2.80):

Ն. Կ. շարք (Կոմառ. Բաթթի, — Այվազեան Արաշաճ, — Մանուգեան Տիգրան, — Անէմեան Սիւրիշ, — Իսա. Կակեան Ա. — Աղանուր Ինտարիա, — Զարգարեան Ռուբէն, — Զերադ Սիւնա. լէ. — Բալանթար Ա. — Պարթե. ւեան Սուրէն, — Զահրայ Դրիգոր, — Տիւնափ Սրուէի, — Յ. Ա. Կիւր, — Ոսկեան Կարապետ, — Շիրմանդաղէ, — Սեթեան Յովհաննէս): 2.40 (2.80):